

8. Джеймс Х. Андерсон, Шерил В. Грэй. Борьба с коррупцией в переходный период 3: Кто добивается успехов ... и почему? The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank – Washington, 2006. – 126 с.

9. Звіт Міжнародної фінансової корпорації (IFC) «Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес (жовтень 2011 р.)». – К., 2011. – 124 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ifc.org/Ukraine/ic.

Копытко М.И. Последствия влияния коррупции на деятельность отечественных предприятий автотранспортной отрасли.

Проанализировано влияние одной из самых масштабных угроз отечественным предприятиям автотранспортной отрасли – коррупции, обоснованы ее последствия для государства, бизнеса и отдельных граждан.

Ключевые слова: автотранспортные предприятия, инновации, инвестиции, коррупция, последствия коррупции, влияние коррупции на бизнес, угрозы, государственные расходы.

Kopytko M.I. Effects of corruption on activities of domestic enterprises in the motor transport industry.

The article deals with the analysis of the influence of corruption as one of the biggest threats on domestic enterprises in motor transport industry. The corruption results on the government, business and individuals are also grounded.

Key words: motor transport enterprises, innovations, investments, corruption, consequences of corruption, the impact of corruption on business threats, state expenditures.

Стаття надійшла 2 жовтня 2012 р.

УДК 338.43.02 (477)

**О.М. Марченко,
М.Г. Орбчук**

НЕОБХІДНІСТЬ ПОЛІПШЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Аналізуються головні результати реформування сільського господарства України за 1990–2010 рр.: площі посівів, обсяги виробництва рослинницьких культур та продуктів тваринництва, зокрема господарствами населення, рівень їхньої економічної, у тому числі ресурсної безпеки. Зроблено висновок про необхідність їхнього поліпшення, насамперед через розвиток дорадництва та обслуговуючих кооперативів.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, сільські домогосподарства, економічна безпека, ресурсна безпека, обслуговуючі кооперативи.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки вирішального значення набуває економічна безпека суб'єкта господарювання, яка розуміється насамперед як забезпеченість необхідними ресурсами (матеріально-технічними, природними, фінансовими, кадровими, інформаційними), а також як передбачення та усунення негативних зовнішніх впливів (наприклад, зменшення місткості відповідного ринку).

Оскільки чисельність населення світу постійно зростає (1830 р. – 1 млрд осіб, 1930 р. – 2 млрд осіб, 1960 р. – 3 млрд осіб, 2011 р. – 7 млрд осіб), то необхідні йому ресурси стають все більш дорогими.

Це стосується як потенційних, так і реально використовуваних виробничих чинників.

Отже, проблема економічної безпеки, особливо її ресурсного компонента набуває особливої гостроти.

Стан дослідження. Науковий аналіз проблем економічної безпеки як на макро-, так і на мікрорівнях є предметом уваги провідних українських вчених, зокрема О. Ареф'євої, О. Власюка, В. Геєця, Г. Пастернак-Таранушенко, Н. Реверчук, В. Франчука та ін. Ними було сформульовано розуміння суті економічної безпеки держави і господарських структур, проаналізовані головні чинники впливу на її рівень, обґрунтовано загальні напрями досягнення стабільного, ефективного господарювання.

Однак, попри значну кількість публікацій із названої проблематики, на особливу увагу заслуговує проблема досягнення належного рівня економічної безпеки у господарствах населення, зокрема у сільських домогосподарствах, які займають значні земельні площі і де працюють мільйони людей, які забезпечують продовольством себе та продають значну частину своєї продукції (молоко, м'ясо). За статистичними даними, у 2010 р. загальна кількість особистих селянських господарств складала 4540,4 тис. од., площа земельних ділянок в їхньому обробітку – 6655,4 тис. га [5, с. 65].

Метою цієї статті є аналіз рівня економічної безпеки сільських домогосподарств України та обґрунтування напрямів її поліпшення.

Виклад основних положень. Стан сільського господарства України бажає бути набагато кращим. За 20 років реформування відбулася по суті його руйнація, адже за більшістю позицій в даний час не досягнуто навіть показників 1990 р.

Наприклад, якщо проаналізувати посівні площі (табл. 1), то можна побачити, що загального прогресу немає, є тільки збільшення площ під окремими культурами.

**Посівні площі основних сільськогосподарських культур
в Україні за 1990–2010 рр.* (тис. га)**

Роки	Вся посівна площа	У тому числі				
		зернові культури	цукрові буряки (фабричні)	сояшник	картопля	овочі відкритого ґрунту
1990	32406	14583	1607	1636	1429	456
1995	30963	14152	1475	2020	1532	503
2000	27173	13646	856	2943	1629	538
2005	26044	15005	652	3743	1514	465
2006	25928	14515	815	3964	1464	469
2007	26060	15115	610	3604	1453	451
2008	27133	15636	380	4306	1413	458
2009	26990	15837	322	4232	1409	451
2010	26952	15090	501	4572	1408	462

* Складено за: [4, с. 152].

Загальна посівна площа у 2010 р. зменшилась на 5454 тис. га, або на 17% проти 1990 р. Якщо оброблювані площі 2010 р. порівняти із історичним максимумом – 33785 тис. га у 1965 р., то скорочення складає 20,2%, іншими словами, з тодішніх 5 га в даний час обробляється 4. Дещо зросли посіви зернових і у 2,8 рази площі, зайняті сояшником.

Крім цих культур суттєво зросли посіви ріпаку – 907 тис. га (у 1990 р. – 90 тис. га), ячменю – 1481 (528), сої – 1076 тис. га (93 тис. га) [4, с. 78].

На жаль, зменшились площі під житом – 286 тис. га (у 1990 – 518 тис. га). Справжньою катастрофою є зменшення площ під кормовими культурами: з 11 999 тис. га у 1990 р. до 2599 тис. га у 2010 р., тобто у 4,6 рази. Отже, кормова база тваринництва є майже знищеною.

Зменшення посівних площ при практично незмінній технології виробництва зумовлює якщо не скорочення виробництва, то, принаймні, його тупцювання на місці, що й підтверджують дані табл. 2.

Результатом функціонування сільського господарства є виробництво харчів. Висококалорійні і білкові з них виробляються з продуктів тваринництва.

**Виробництво основних сільськогосподарських культур
в Україні* (тис. т)**

С/г культури	Роки								
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Зернові культури	51009	33930	24459	38016	34258	29295	53290	46028	39271
Озимі зернові	33560	18163	11348	19744	14444	14609	28763	24608	19899
пшениця	30348	15969	9775	17683	12880	13173	25050	20037	16217
жито	1259	1207	966	1053	582	561	1050	952	463
ячмінь	1953	987	607	1008	982	875	2663	3619	3219
Ярі зернові	17449	15767	13111	18272	19814	14686	24527	21420	19372
Цукрові буряки (фабричні)	44264	29650	13199	15468	22421	16978	13438	10067	13749
Соняшник	2571	2860	3457	4706	5324	4174	6526	6364	6772
Ріпак	130	40	132	285	606	1047	2873	1873	1470
Соя	99	22	64	613	890	723	813	1044	1680
Картопля	16732	14729	19838	19462	19467	19102	19545	19666	18705
Овочі	6666	5880	5821	7295	8058	6835	7965	8341	8122
Кормові коренеплоди	27270	13470	6672	8015	7746	7525	8011	7534	6771
Кукурудза на силос і зелений корм	98372	61920	24183	12509	10315	8739	9163	8597	7511
Однорічні трави на сіно	1104	774	647	942	962	799	902	866	953
Багаторічні трави на сіно	5511	4368	2572	2969	2989	2758	3287	2903	3238
Плоди та ягоди	2902	1897	1453	1690	1114	1470	1504	1618	1747
Виноград	836	457	514	443	301	360	415	469	408

* Складено за: [4, с. 158].

Дані табл. 3 яскраво ілюструють, як деградує тваринництво в Україні загалом і зокрема у господарствах населення, де останнім часом вироблялося більшість тваринницьких продуктів харчування.

Таким чином, актуальною є загроза продовольчій безпеці України, особливо у виробництві тваринницької продукції у господарствах населення.

Більшу частину продуктів тваринництва виробляють саме вони, хоча обробляють і менші земельні площі в порівнянні із сільськогосподарськими підприємствами.

Якщо останні займають 21,4 млн. га (з них 20,6 – сільськогосподарські угіддя, 19,3 – рілля), то господарства населення – 16,5 млн. га, в тому числі, сільськогосподарські угіддя – 15,9 млн. га, а рілля – 11,7 млн. га [5, с. 75].

**Виробництво основних видів продукції тваринництва
за категоріями господарств в Україні за 1990–2010 рр.**

Види продукції	Роки								
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Господарства усіх категорій									
М'ясо (у забійній вазі), тис. т	4358	2294	1663	1597	1723	1912	1906	1917	2059
у тому числі									
яловичина і телятина	1986	1186	754	562	567	546	480	454	428
свинина	1576	807	676	494	526	635	590	526	631
М'ясо птиці	708	235	193	497	589	689	794	894	954
Молоко, млн.т	24,5	17,3	12,7	13,7	13,3	12,3	11,8	11,6	11,2
Яйця, млн.шт.	6287	9404	8809	13046	14235	14063	14957	15908	17052
Вовна, тис.т	29,8	13,9	3,4	3,2	3,3	3,4	3,7	4,1	4,2
Господарства населення									
М'ясо (у забійній вазі), тис. т	1259	1187	1225	1009	987	993	926	883	925
у тому числі									
яловичина і телятина	178	370	449	408	408	379	349	340	323
свинина	682	604	585	383	364	413	379	319	375
М'ясо птиці	351	170	157	177	176	162	159	183	182
Молоко, млн. т	5,9	7,8	9,0	11,1	10,8	10,1	9,7	9,4	9,0
Яйця, млн. шт.	6161	5233	5832	6588	6602	6458	6486	6650	6803
Вовна, тис. т	3,3	4,2	2,1	2,5	2,6	2,7	2,9	3,3	3,5

* Складено за: [4, с. 177].

У 2010 р. загальний обсяг продукції сільськогосподарських підприємств складав 45,1 млрд грн. (у 1990 р. – 101,3), у рослинництві – 26,4, у тваринництві – 18,7 млрд грн. Господарства населення виробляли цієї продукції на 55,4 млрд грн. (у 1990 – 44,6), у тому числі, у рослинництві – 32,2 (16,6) і тваринництві – 23,2 (27,9) млрд грн. [4, с. 139].

За нашими розрахунками, у 2010 р. продуктивність використання сільськогосподарських угідь у господарствах населення складає 3485,5 грн./га (55387/15,9), а сільськогосподарських підприємствах – 2191,7 грн./га (45149/20,6). Отже, продуктивність праці в господарствах населення більша в 1,6 рази (3483,5/2191,7).

Значною є і частка господарств населення у виробництві всієї продукції сільського господарства. Наприклад, у 2010 р. у загальному вона складала 55,1% (у 1990 – 30,6%), зокрема, по рослинництву – 54,9 (25,0), по тваринництву 55,3 (35,2). За деякими видами рослинницької і тваринницької продукції господарства населення є головними виробниками. Так, їх частка у виробництві картоплі у 2010 р. досягла 97,4% (у 1990 – 71,4%), плодів та ягід 83,6 (53,6), овочів – 88,1 (26,9), молока – 80,4 (24,1), вовни – 83,3% (11,1%) [4, с. 141].

Слід відзначити і відносну економічну стабільність господарств населення. Якщо валова продукція господарств усіх категорій у 2010 р. складала 68,9% до рівня 1990 р., в тому числі, рослинництво 88,2% і тваринництво 52,8%, то в господарствах населення ці цифри, відповідно становили: 124,3%, 193,6 і 82,9%. У зв'язку з цим, виникає питання: а якою ціною дістаються їм ці відносні успіхи та досягається належний рівень їх економічної безпеки? Для відповіді на нього, на наш погляд, потрібно виходити з наступного положення: в основі економічної безпеки суб'єкта господарювання лежить його ресурсне забезпечення. І в цьому аспекті ресурсна безпека господарств сільського населення (домогосподарств) є невисокою, а «успіхи», які вони досягають є наслідком величезних зусиль. Спробуємо це довести. Середній розмір площі сільських домогосподарств зріс з 1,08 га у 2005 р. до 1,20 га у 2010 р. Станом на це рік якість оброблюваної землі як добру оцінювали тільки 23,6% домогосподарств, середню – 72,4, а погану – 4%. Домогосподарства очолюються приблизно на половину чоловіками і жінками, але тривожним є те, що середній вік чоловіків становить 55 років, а жінок – 62 роки (у 2005 р. відповідно 56 і 63 роки) [5, с. 184].

Площі оброблюваних земель є невеликими. У 2010 р. 25,2% домогосподарств обробляли не більше 0,25 га, 25,7% – 0,25–0,5 га, 27,3% – 0,51–1 га, понад 1 га – 21,8% домогосподарств. Звернемо увагу, що 50,9%, домогосподарств обробляють менше 0,5 га.

Компактність розташування земельних ділянок також є невисокою. 45,4% домогосподарств у 2010 р. мали земельні ділянки, які не знаходились в єдиному масиві, а середня віддаленість – 1,5 км (це зумовлює використання транспорту при посадці, посівах та зборі врожаю). Землі в домогосподарствах використовуються інтенсивно: у 2010 р. 88,1% сільськогосподарських угідь були ріллею, 1,2% – багаторічними насадженнями (з них садів – 0,9%). Сіножаттями і пасовищами було зайнято 9,7% земель, 1% – перелоги [5, с. 186].

Недостатніми є ресурси садівництва і виноградарства. На один сільський двір у середньому припадає 0,5 черешні, 1,9 вишні, 1,2 сливи, 0,7 абрикоса, 2,8 яблуні, 0,7 груші, 0,8 горіха. Суниці, полуниці

займають 7,2 кв. м, малина – 3,7 кв. м. В середньому є 0,3 куща агрусу і 4,8 куща винограду [5, с. 186]. Як бачимо, картина є дуже невтішною, вкрай потрібно відроджувати садівництво і виноградництво.

Структура посівних площ сільських домогосподарств повторює диспропорції великих сільськогосподарських підприємств. У 2010 р. 50% посівів займали зернові та зернобобові, 14,2% – технічні культури (з них цукровий буряк всього 3%, але соняшник в їх структурі займає 85,3%). Картоплею зайнято 15,3% посівних площ, овочами відкритого ґрунту та баштанними культурами – 4,3%. Невеликою є і питома вага кормових культур – 16,2%. Отже, належної бази для тваринництва немає. Слід також відзначити, що стабільно в районі 10% посівних площ не обробляється (у 2010 р. 10,3%).

Ресурсна безпека сільських домогосподарств також знижується і в частині «живих» засобів виробництва. Частка домогосподарств, які отримують будь-який вид свійської худоби у 2010 р., складала 70,3% (у 2005 р. – 78,7). ВРХ отримують всього 42,2% господарств, тільки 40,1% мають корів; 46,1% – свиней. Робочу продуктивну худобу (коней) мають тільки 8,0% домогосподарств. А взагалі у розрахунку на 10 домогосподарств нараховується всього 5,5 голів ВРХ, 6,7 – свиней. Не кращою є ситуація у тих домогосподарствах, які обробляють більше 1 га землі (табл. 4).

Таблиця 4

Головні показники щодо утримання худоби та птиці в сільських домогосподарствах України*

Показники	Роки				
	2005	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6
Частка домогосподарств, що отримують будь-який вид худоби та птиці, %	78,7 100,0	74,6 100,0	74,2 100,0	70,8 100,0	70,3 100,0
У тому числі:					
велику рогату худобу	53,8	50,5	49,1	45,2	42,2
Корів	51,8	48,0	46,9	42,9	40,1
Свиней	45,9	49,6	40,8	41,2	46,1
Овець	1,0	1,1	1,1	1,0	1,3
Кіз	7,3	7,0	7,0	6,6	7,6
Коней	7,9	9,4	9,1	8,7	8,0
Кролів	5,2	5,9	6,7	7,5	7,6
Птицю	95,8	94,3	94,4	94,8	94,7

Продовження таблиці 4					
1	2	3	4	5	6
Бджіл	1,8	2,0	1,7	1,8	2,1
Наявність худоби в розрахунку на 10 домогосподарств, голів ВРХ	7,0	6,8	6,4	5,9	5,5
Корів	5,0	4,6	4,5	4,0	3,7
Свиней	6,2	7,5	5,7	5,8	6,7
Наявність птиці в розрахунку на одне домогосподарство, голів	13,2	13,2	12,7	12,9	13,1
Довідково: частка поголів'я, що утримуються в домогосподарствах з площею землі більше 1 га, %					
ВРХ	36,8	42,1	42,4	46,0	46,7
Корів	35,5	41,4	40,8	43,9	45,6
Свиней	34,4	39,8	40,6	44,2	43,2
Птиці	26,2	29,9	30,7	31,4	32,0

* Складено за: [5, с. 188].

Невисокою є і фондоозброєність у сільських господарствах. Трактори є тільки в кожного сьомого господарства, вантажні автомобілі у 30, сепаратор має тільки кожне п'яте господарство (табл. 5).

Таблиця 5

Наявність техніки в сільських домогосподарствах України, %*

Показники	Роки				
	2005	2007	2008	2009	2010
Домогосподарства, що мають техніку	<u>11,9</u> 100,0	<u>12,3</u> 100,0	<u>12,5</u> 100,0	<u>13,6</u> 100,0	<u>13,0</u> 100,0
У тому числі					
плуг	51,6	47,0	46,8	42,6	41,3
сівалку	8,8	11,4	10,3	10,0	11,0
борону	48,0	43,9	44,6	40,4	37,3
культиватор	14,2	14,0	14,4	11,4	12,9
трактор	19,5	18,0	19,6	17,0	16,0
комбайн	1,5	1,8	1,7	1,8	1,8
сепаратор	33,1	25,3	22,0	22,5	20,5
крупорушку	16,4	20,5	18,3	19,6	19,1
автомобіль вантажний	5,8	4,8	4,0	3,9	3,3
декілька з перелічених видів техніки одночасно	57,7	59,7	64,4	59,4	61,5

*Складено за: [5, с. 189].

Зрозуміло, що при такому забезпеченні засобами виробництва не є високим і техніко-технологічний рівень обробки землі. Станом на 2010 р. домогосподарств, які використовують для обробки землі ручну працю, було 93,8% (у 2005 р. – 89,6), коней і волів – 32,4 (33,6), тракторів – 73,9 (66,9). Дещо кращою є ситуація у господарствах, що обробляли більше 1 га землі. В них ручна праця використовується у 92,3%, коней і волів використовують у 48,8% господарств, тракторів у 79,6% господарств. Для підвищення ефективності рослинництва в домогосподарствах використовують мінеральні та органічні добрива. У 2010 р. 69,6% домогосподарств використовували мінеральні добрива (у 2005 р. – 56,2%), органічні добрива 90,9 (89), засоби захисту рослин 90,2% (86,7%) [5, с. 190].

У господарствах населення невисоким є технологічний рівень забезпечення виробництва. Особливо катастрофічними є проведення робіт із вапнування ґрунтів, потреба в якому складає мільйони га.

Одним із ефективних методів збереження родючості ґрунтів є сівозміння, які, на жаль, використовує тільки половина господарств. Дуже низький і рівень ветеринарного обслуговування сільського поголів'я, а також санітарний контроль якості молока (табл. 6).

Таблиця 6

Здійснення окремих заходів з ефективного ведення господарства сільськими домогосподарствами в Україні, %*

Показники	Роки				
	2005	2007	2008	2009	2010
Домогосподарства, що використовують безплужний обробіток землі	12,8	6,0	7,4	5,7	5,6
районовані сорти сільськогосподарських рослин	27,1	25,4	27,7	27,1	28,1
вапнування ґрунтів	3,4	2,2	2,6	2,4	2,5
сівозміння	49,4	52,5	56,1	58,4	58,4
іригацію земель	8,1	6,5	7,0	6,6	4,5
племінних плідників	31,7	16,5	17,4	15,3	15,7
штучне запліднення тварин	37,2	18,1	18,6	16,9	15,3
ветеринарні перевірки	71,6	52,7	53,6	49,9	50,0
санітарну обробку тваринницьких приміщень	66,3	55,0	58,3	57,6	58,7
санітарний контроль якості молока	48,5	23,8	25,6	23,4	22,1

* Складено за: [5, с. 191].

Сільські домогосподарства недостатньо забезпечені й різними господарськими спорудами та приміщеннями. Третина з них взагалі їх немає, відсутні також приміщення і споруди для збереження врожаю. Корми можуть зберігати тільки третина господарств, половина господарств не мають приміщень для утримання худоби та птиці. Місця для зберігання техніки та реманенту має тільки кожне десяте господарство. Отже, необхідно нарощувати матеріально-технічну базу виробництва.

Сучасна наука управління свідчить, що головним ресурсом господарських структур є досвід персоналу, якісне його забезпечення. В цьому відношенні ми маємо не просту ситуацію. Більшість членів сільських домогосподарств складають жінки – 53,8%.

Більшість працюючих перебувають у працездатному віці – 56,7%, в тому числі чоловіки віком від 16 до 60 років – 52,7%, жінки у віці від 16 до 55 років складають 47,3%. У віці старшому за працездатний перебуває 28% членів домогосподарств, у тому числі, чоловіків – 29,5%, жінок – 70,5%.

Це говорить про те, що потрібно більше залучати молодь до цього виду діяльності, допоки у 2010 р. тільки 15,3% членів домогосподарств було у віці до 16 років. Слід сподіватися, що значна частина з них будуть тут і надалі працювати. Але для цього потрібно осучаснення сільськогосподарського виробництва, тобто насамперед застосування відповідної технології та техніки. Значною проблемою є відставання освітнього рівня працюючих у цій сфері, про що красномовно свідчать дані табл. 7.

Для підвищення рівня економічної, в тому числі і ресурсної безпеки, потрібна суттєва державна підтримка з реалізації тієї частини продукції сільських домогосподарств, яка може бути продана, тобто може стати товарною.

У випадку успішної реалізації у сільського домогосподарства виникають стимули та виникають потрібні кошти для поліпшення і нарощування матеріально-технічної бази, зростання кваліфікації зайнятих тут працівників.

Як зазначав з цього приводу Б. Пасхавер, головною перепорою розвитку сільськогосподарського виробництва є проблеми з реалізацією виробленої продукції. Відтак, потрібен розвиток обслуговуючих (маркетингових) кооперативів, які б допомогли вирішити цю проблему (реалізації продукції).

Розвиток обслуговуючих кооперативів потрібен також для об'єднання зусиль (коштів) із проведення заходів щодо збереження родючості землі (внесення органічних та мінеральних добрив, вапнування ґрунтів, здійснення протиерозійних заходів тощо). Слід

зазначити, що у колишній командно-адміністративній системі такі роботи проводили спеціалізовані організації (наприклад, пересувні механізовані колони). Об'єднання зусиль сільських домогосподарств у цьому напрямі є конче необхідним і має відбуватись через розвиток дорадництва.

Таблиця 7

Освітній рівень голів сільських домогосподарств України, % *

Показники	Чоловіки					Жінки				
	2005	2007	2008	2009	2010	2005	2007	2008	2009	2010
Голови домогосподарств, що мають освіту										
Повну вищу	8,2	8,6	7,9	8,1	8,2	5,5	6,1	6,0	6,3	6,7
Базову вищу	3,1	2,3	2,6	2,5	3,8	3,6	2,8	3,1	2,0	2,3
Неповну вищу	6,9	7,2	7,3	10,1	9,0	6,9	8,8	7,0	9,4	9,2
Повну загальну середню	41,8	48,1	50,5	48,3	50,7	24,9	31,5	32,2	35,7	36,0
Базову загальну середню	24,6	21,4	20,6	20,2	19,7	22,7	22,5	24,7	22,2	21,2
Початкову загальну	14,2	11,5	10,2	10,2	8,1	30,7	24,4	23,8	21,3	22,1
Голови домогосподарств, що не мають початкової загальної освіти	1,0	0,8	0,8	0,5	0,4	4,9	3,0	2,4	2,4	1,9
Голови домогосподарств, що є неписьменними	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6

*Складено за: [5, с. 194].

Тобто в сільських радах працюють відповідні фахівці, які роз'яснюють доцільність і допомагають створити відповідні обслуговуючі кооперативи.

Такі кооперативні організації потрібні і для багатьох інших сфер діяльності сільських домогосподарств (зоотехнічне, ветеринарне обслуговування, купівля елітного насіння та ін.).

Висновки. Сільське господарство України має значний потенціал, який використовується неефективно, адже попри деяке зростання кількісних показників відбувається значне якісне погіршення ресурсної бази виробництва. Цю ситуацію слід конче змінювати, наголошуючи на необхідності проведення відповідних робіт із збереження і по-

ліпшення ресурсів агровиробництва. Особливо важливо це реалізувати у сільських домогосподарствах, що є, на нашу думку, головною ланкою продовольчої безпеки країни.

Тому зусилля відповідних структур (як централізованих, так і місцевих) мають бути спрямовані на поліпшення умов їх функціонування, тобто економічної безпеки.

1. Ареф'єва О.В. Планування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2005. – 170 с.

2. Концепція економічної безпеки України / кор. проекту В.М. Геєць. – К., 1999. – 56 с.

3. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н.Й. Реверчук. – Львів: ЛБ і НБУ, 2004. – 195 с.

4. Статистичний щорічник України за 2010 р. Державна служба статистики України. – К., 2011. – С. 139–177.

5. Сільське господарство України: ст. збірник за 2010 р. / Державна Служба статистики; за ред. Ю.М. Остапчука. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – С. 65–75, 184–194.

Марченко О.М., Орбчук М.Г. Необходимость улучшения экономической безопасности сельских домохозяйств.

Анализируются главные итоги реформирования сельского хозяйства Украины за 1990–2010 гг.: посевные площади, объемы производства растениеводческих культур и животноводческих продуктов, в частности хозяйствами населения, уровень их экономической, в том числе ресурсной безопасности. Сделан вывод о необходимости их улучшения, прежде всего путем развития советничества и обслуживающих кооперативов.

Ключевые слова: *сельскохозяйственное производство, сельские домохозяйства, экономическая безопасность, ресурсная безопасность, обслуживающие кооперативы.*

Marchenko O.M., Orobchuk M.G. Necessity of improvement of economic security of rural households.

The main results of reformation of agriculture of Ukraine during 1990-2010 are analyzed in the article: areas of sowing, volume of output of plant-growing cultures and stock-raising products, in particular, grown by people's households, the level of their economic and resource safety. A conclusion is made about the necessity of their improvement, first of all, through the development of advising and attendant cooperative stores.

Key words: *agricultural production, rural households, economic security, resource safety, attendant cooperative stores.*

Стаття надійшла 9 листопада 2012 р.